

Kijk op Exoten

Jaargang 12 (3), nummer 46

September 2024

Amerikaanse vlotvaren > pag. 4

Casarca > pag. 10

Kameleongrondel > pag. 14

Houtsnipperpaddenstoelen > pag. 6

Exotische eekhoorns > pag. 12

en verder...

Roestbruine Amerikaanse rivierkreeft

pag. 2

Exotische grondels

pag. 8

Vier exoten toegevoegd op www.ravon.nl

pag. 15

Even voorstellen: de roestbruine Amerikaanse rivierkreeft

Bram Koese (EIS Kenniscentrum Insecten) & Premek Hamr (International Association of Astacology)

In 2022 werden 22 soorten toegevoegd aan de Europese Unielijst van invasieve exoten, waaronder één rivierkreeft, de zogenaamde roestbruine Amerikaanse rivierkreeft (*Faxonius rusticus*). Voor de verandering hebben we te maken met een op de Unielijst geplaatste rivierkreeft die nog niet voorkomt in Nederland. Ook elders in Europa speelt deze soort geen rol van betekenis. Wat is dat voor reputatie waar we kennelijk voor moeten vrezen? En wat kunnen we er in Nederland van verwachten?

Herkenning

De roestbruine Amerikaanse rivierkreeft is een vertegenwoordiger uit het genus *Faxonius*, waarvan we er in Nederland al twee hebben: de gevlekte Amerikaanse rivierkreeft (*F. limosus*) en de geknobbelde Amerikaanse rivierkreeft (*F. virilis*). Net als deze soorten heeft de roestbruine Amerikaanse rivierkreeft opvallende gekleurde, oranje schaartopjes. Kenmerkend voor de roestbruine Amerikaanse rivierkreeft zijn twee roestbruine vlekken aan de achterzijde van het rugschild (figuur 2), op de plaats waar je normaal gesproken een kreeft met duim en wijsvinger zou vastpakken. De 'roestvlekken' zijn bij jongere dieren echter meestal niet ontwikkeld (figuur 1). Dergelijke exemplaren zijn te herkennen aan de kaken met gladde snijrand die als twee 'deurtjes' op elkaar aansluiten. Bij alle soorten in Nederland zijn de kaken getand. Verder staat de soort erom bekend dat ze, in tegenstelling tot alle inmiddels gevestigde soorten, opvallend dagactief is.

Amerika

Amerikaanse rivierkreeften worden beschouwd als een groot Europees probleem. Minder bekend is dat Amerikaanse rivierkreeften ook een groot Amerikaans probleem zijn. Geen ander werelddeel kent een zo grote verscheidenheid aan rivierkreeften als Noord-Amerika: circa 400 verschillende soorten, ongeveer 395 meer dan oorspronkelijk in Europa. Bijna elk respectabel stroomgebied in Noord-Amerika kent z'n eigen soort. Waar sportvissers in Europa er een sport van maken om allerlei soorten vliegjes, spinners en blinkers te ontwerpen om vissen mee te lokken, is het namaken van rivierkreeft(jes) als lokaas een ware kunstvorm onder sportvissers in Noord-Amerika. Echter, volgens sommigen gaat niets boven vissen met levend aas. Eén van de meest succesvolle soorten die in staat is gebleken om vanuit een 'restje aas' een heel stroomgebied

over te nemen, is de roestbruine rivierkreeft. Niet alleen kan deze soort bijna hele voedselketens vervangen, ook blijkt de soort erg succesvol in het 'weghybridiseren' van andere soorten. De enorme impact van de zogenaamde 'Rusties' in Noord-Amerika was aanleiding voor de EU om de soort op de Unielijst te plaatsen.

Figuur 1. Roestbruine Amerikaanse rivierkreeft, juveniel. (Foto: Premek Hamr)

Figuur 2. De kenmerkende roestbruine vlek op het rugschild ontwikkelt zich op latere leeftijd. Kenmerkend zijn vaak ook de groen tot paars gekleurde scharen en groengetinte looppoten. (Foto: Premek Hamr)

Wat kunnen we in Nederland verwachten?

De roestbruine Amerikaanse rivierkreeft gedijt optimaal in meren en rivier(tjes) met kiezels of hout op de bodem, liefst met stroming, maar soms ook in kleinere stroompjes zonder grind, waar ze simpele tunneltjes maken in klei. Dergelijk habitat is schaars in Nederland en de kans is klein dat de soort hier dominant zal worden. De ecologische niche is vergelijkbaar met de Californische rivierkreeft (*Pacifastacus leniusculus*), een soort die tot nu toe niet erg succesvol is in Nederland en alleen lokaal in het zuidoosten voorkomt. In Canada en Noord-Amerika blijkt de roestbruine Amerikaanse rivierkreeft overigens de Californische op veel plaatsen te verdringen. Het is dus niet ondenkbaar dat de soort met name in Zuidoost-Nederland wel voet aan de grond zou kunnen krijgen, indien geïntroduceerd. Vanuit de handel lijkt er echter weinig aanleiding om de soort naar Nederland te brengen. Afgezien van het feit dat het sinds 2022 strikt verboden is, is er in Europa nauwelijks handel in kreeften als levend aas. Als consumptieproduct lijkt de soort geen logisch alternatief voor de rode Amerikaanse rivierkreeft die in Nederland al verkrijgbaar is en veel sneller groeit dan de roestbruine Amerikaanse rivierkreeft. Voor het aquarium liggen mooie en minder destructieve soorten meer voor de hand, maar de kans op introductie is uiteraard niet helemaal uitgesloten, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de eerste vondsten in Zuid-Frankrijk (2019). De afstand van die plek naar Nederland is vergelijkbaar met de afstand tot de plek in Polen, waar de verwante gevlekte Amerikaanse rivierkreeft rond 1890 werd geïntroduceerd. In dat geval duurde het ongeveer 70 jaar voordat de soort de Nederlandse grens bereikte. Dus zelfs als de EU-regels verder netjes nageleefd worden, zullen jonge lezers de komst van de roestbruine Amerikaanse rivierkreeft misschien nog meemaken...

Amerikaanse vlotvaren, vervanger van Unielijsstsoort, in opmars

Baudewijn Odé (FLORON) & Johan van Valkenburg (NVWA)

Vlotvarens zijn op het water drijvende varens die zich met sterk vertakkende stengels over grote oppervlakken kunnen verspreiden. Sinds kort weten we dat er weer een nieuwe soort aan het verwilderen is.

Soorten vlotvaren

In Nederland werden tot voor kort twee soorten vlotvaren gevonden. Beide soorten vormen geen duurzame populaties. Als eerste een Europese soort, kleine vlotvaren (*Salvinia natans*), die thuishoort in zuidelijke en oostelijke streken. Deze soort heeft, zover bekend, nooit vaste populaties in Nederland gevormd, maar wordt of werd kennelijk soms toch aangevoerd. Algemener is grote vlotvaren (*Salvinia molesta*), die al zeer lange tijd via aquarium- en vijverhandel ons land binnenkomt. Zoals met veel waterplanten belanden deze makkelijk in de natuur door het weggooien van levende planten in sloot of plas. Grote vlotvaren is onder allerlei namen in de handel gebracht, maar meestal niet de correcte, zo is gebleken uit onderzoek. In verband met het risico op woekering, vooral in zuidelijke landen, staat grote vlotvaren sinds 2019 op de Unielijsst en mag bijvoorbeeld niet meer verhandeld worden. Dat is niet meteen gelukt, zo bleek uit controles van de NVWA, want grote vlotvaren kwam nog enige tijd onder andere namen het land binnen. De laatste veldwaarneming van grote vlotvaren stamt uit 2023; wat dat betreft heeft plaatsing op de Unielijsst, ondanks controles door de NVWA niet meteen geholpen. Hoewel Amerikaanse vlotvaren (*Salvinia minima*) al meer dan 10 jaar geleden af en toe werd ingevoerd, is het in de handel de vervanger van grote vlotvaren geworden. En dat merken we nu! Inmiddels zijn namelijk de eerste [meldingen van Amerikaanse vlotvaren](#) al binnen. De eerst bekende waarneming stamt uit 2022. Amerikaanse vlotvaren is de vervanger, niet alleen in de handel, maar ook in onze natuur.

Herkenning

De drie genoemde soorten zijn vooral op basis van de bladvorm en beharing te onderscheiden. Amerikaanse vlotvaren is te herkennen aan de gevouwen bladen en de gesteelde viertoppige haren. Grote vlotvaren heeft haren waarbij de vier toppen vergroeid zijn, als een garde. De Europese soort, kleine vlotvaren, heeft vrij vlakke bladen met zittende viertoppige haren. Meer verschillenmerken en foto's zijn te vinden op de [vergelijkingspagina van Q-bank](#).

Massavegetatie van Amerikaanse vlotvaren.
(Foto: Johan van Valkenburg)

Detail Amerikaanse vlotvaren, met gesteelde viertoppige haren. (Foto: Edu Boer)

	Grote vlotvaren	Amerikaanse vlotvaren	Kleine vlotvaren
Groeivorm	Blad volwassen plant samengevouwen	Blad bij volwassen plant samengevouwen	Blad volwassen plant meestal uitgespreid
Haren van de papillen	Uiteinde vergroeid (garde), gesteeled 	Niet vergroeid, gesteeled. 	Niet vergroeid, heel kort gesteeled.

Vergelijkingstabel bladvorm en haren van drie soorten vlotvaren. (Bron: Veldgids invasieve waterplanten in Nederland)

Let op! Op jonge bladen en aan de rand van bladen kunnen zittende haren voorkomen die nog moeten uitgroeien. Controleer dus enkele bladen en zodra er ook gesteelde viertoppige haren voorkomen, gaat het om een van de niet-Europese soorten.

Let op! In de gedrukte versie van de veldgids invasieve waterplanten in Nederland zit een fout met betrekking tot de determinatie van vlotvarens, in de [online versie](#) niet.

Invasief?

We verwachten geen grote invasie van Amerikaanse vlotvaren. Normaal gesproken zullen de planten in de winter sterven. Lokaal kan de soort tijdens een warme zomer echter het water volkomen bedekken, met onder andere zuurstofgebrek in het onderliggende water tot gevolg.

De belangrijkste boodschap blijft daarom: geef waarnemingen door en dump geen tuin- of aquariumplanten in de natuur.

Verder lezen

Ruks, R., J. van Valkenburg & J. Leferink, 2023. NVWA laat half miljoen waterplanten vernietigen. [Klik hier](#).

Valkenburg, J.L.C.H. van, Piet, L.F. & E. Boer, 2023. *Salvinia* plants in trade: what species are we actually talking about?

EPPO Bulletin 53: 108–116. Available from: <https://doi.org/10.1111/epp.12909>

Exotische houtsnipper- paddenstoelen

Inge Somhorst, Paddenstoelenonderzoek Nederland

In Nederland komen verschillende soorten exotische paddenstoelen voor, het meest in kassen of misschien wel in een bloempot in je woonkamer. De meeste soorten zullen zich hier buiten niet (blijvend) kunnen vestigen. Dit is anders voor soorten die op broeiende hopen organisch materiaal leven. In zulke hopen loopt de temperatuur op tot 60 à 70 graden Celsius en daar kunnen deze soorten zich wél handhaven en voortplanten. Met name op houtsnippers en houtsnipperhopen komen enkele opvallende, soms spectaculaire exotische soorten voor. In de allereerste Kijk op Exoten, en in nummer 22, werd hier al eens aandacht aan besteed. Tijd om in dit nummer 46 te zien hoe het met deze soorten gaat.

Houtsnippers; een bijzonder habitat voor exoten

Houtsnippers zijn een relatief gemakkelijk substraat voor houtafbrekende paddenstoelen. Het voorwerk is immers al gedaan door ons mensen; de toegang tot het voedsel ligt open. Houtsnippers betekenen dus veel eten, voor weinig moeite. Geen wonder dat veel soorten daar wel een graantje van mee willen pikken. En met zo'n groot voedselaanbod, zoals een hele snipperhoop, kunnen de schimmels grote, of grote aantallen vruchtlichamen vormen.

Exoten willen grote hopen

Doordat het om grote soorten gaat, die vaak op opvallende vindplaatsen groeien in of nabij de bewoonde omgeving, weten we veel van de verspreiding en het voorkomen van deze soorten. Lastiger is het om te bepalen of inheemse soorten te leiden hebben onder het succes van de exoten. Maar ook deze nieuwkomers hebben te kampen met een afnemend aantal snipperhopen, die minder lang blijven liggen dan in het verleden. Kleinere hoeveelheden snippers, in parken en tuinen, zijn er nog wel massaal, maar het zijn juist de grote broeiende hopen waar de exotische soorten het goed op doen.

Enkele soorten uitgelicht

In deze bijdrage beschouwen we dezelfde soorten als in Kijk op Exoten 22: fluweelleemhoed (inheems, eerste vondst 1956), blauwplaatstropharia (exoot, 1953), houtsnipperstropharia (oorsprong onzeker, eerste melding 1960), orangerode stropharia (exoot, 1963) en geaderde leemhoed (exoot, 1999). Er is nog een opvallende soort bijgekomen, de koningsmantelvlamhoed (2018), oorspronkelijk afkomstig uit Zuidoost-Azië. Mogelijk hebben de toenemende hete zomers bijgedragen aan de komst van deze warmteminnende soort. Opvallend is dat al deze soorten bruine, dikwandige sporen hebben, die ze in staat stellen ongunstige omstandigheden te overleven.

*Eén van de houtsnipperexoten; de geaderde leemhoed.
(Foto: Henk Pras)*

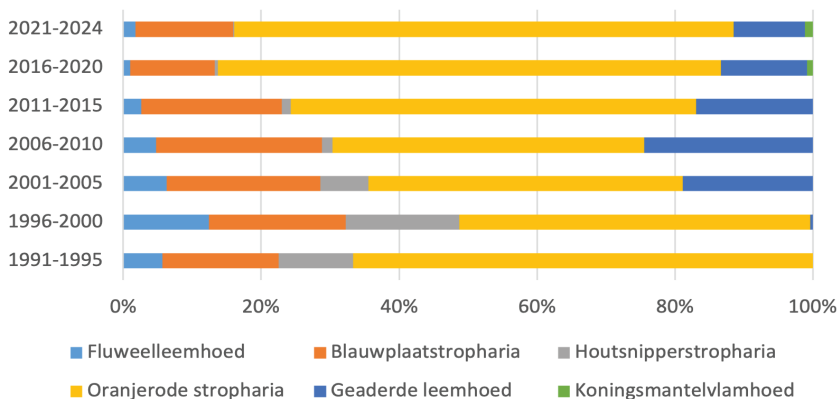

Koningsmantelvlamhoed. (Foto: Willy Jansen)

Koningsmantelvlamhoed (*Gymnopilus dilepis*)

De koningsmantelvlamhoed groeit in dichte bundels. De hoeden worden tot 10 cm in doorsnee. Jonge hoeden van koningsmantelvlamhoed zijn geheel bedekt met dieppaarse tot paarsrode schubjes. In de loop van de ontwikkeling en onder invloed van zonlicht kan de paarse kleur verdwijnen en worden de hoeden oranjebruin. De steel is duidelijk vezelig over de hele lengte, met rode, paarse, crème en gele tinten, en bovenaan de steel zit bij jongere vruchtlichamen een ring, die later verdwijnt. De plaatjes zijn prachtig geel. De paars-gele kleurstelling maakt verwarring met de koningsmantel mogelijk. Deze heeft echter geen ring, heeft wit in plaats van bruin sporenpoeder en groeit op groter dood naaldhout.

Houtsnipperpaddenstoelen

Het relatieve voorkomen van zes soorten houtsnipperpaddenstoelen, op basis van het aantal unieke kilometerhokken waarin de soort voorkomt per vijf jaar. Voor waarnemerseffecten door herkenningssapps is gecorrigeerd.

Oranjerode stropharia. (Foto: Cees Koelewijn)

Verschuivende verhoudingen

Koningsmantelvlamhoed vormt nog maar een klein aandeel in het totaal van de houtsnipperpaddenstoelen. Als we kijken naar het relatieve voorkomen van de genoemde soorten, zien we dat in de loop van de jaren de soorten van de grote hopen, geaderde leemhoed en blauwplaatstropharia, terrein verliezen. Fluweelleemhoed en houtsnipperstropharia groeien veelal op kleinere hoeveelheden snippers. Fluweelleemhoed is duidelijk afgenomen en houtsnipperstropharia lijkt vrijwel verdwenen, terwijl zij in de jaren 1990 nog 10-15 % van deze groep uitmaakten. Mogelijk hebben deze soorten last van verdringing door de oranjerode stropharia, die onverminderd succesvol blijft, ook op kleinere hoeveelheden snippers. Ook kan de lastigere herkenning van deze soorten een rol spelen. Dat laatste geldt niet voor de koningsmantelvlamhoed. We volgen de ontwikkeling van deze nieuwkomer met spanning.

Komt u houtsnipperpaddenstoelen tegen, meld deze dan – voorzien van foto en vermelding van locatie – aan via exoten@mycologen.nl.

Exotische grondels in zoet water herkennen

Jelger Herder, RAVON

De afgelopen jaren zijn er maar liefst drie nieuwe exotische grondels bijgekomen in het Nederlandse zoete water. De Kaukasische dwerggrondel (2019), de shimofurigrondel (2022) en de naakthalsgrondel (2023). De Kaukasische dwerggrondel heeft zich momenteel al over een groot deel van Nederland weten te verspreiden. De naakthalsgrondel is al op meerdere plaatsen aangetroffen in het benedenriviereengebied, maar verwacht wordt dat hij al op meer plaatsen voorkomt. De shimofurigrondel zit lokaal in Zeeland, maar al wel in hoge dichtheden. Met deze nieuwkomers komt het totaal nu op zeven exotische grondels in zoet water.

De exotische grondels zijn te onderscheiden van de sterk gelijkende rivier- en beekdonderpad en andere inheemse bodemvissen, doordat de buikvinnen van de exoten vergroeid zijn tot een zuignap. De herkenning van de exotische grondels onderling is er niet makkelijker op geworden met de nieuwe soorten, die soms sterk op elkaar lijken. Daarom heeft RAVON een nieuwe herkenningkaart gemaakt. Op deze kaart staan de belangrijkste, in het veld bruikbare, kenmerken van alle in het Nederlandse zoete water voorkomende exotische grondels. Duidelijke foto's ondersteunen de determinatie. Dikker papier met een speciale waterafstotende coating maakt de kaart ook geschikt voor in het veld. Deze herkenningkaart helpt de betrouwbaarheid en kwaliteit van de gegevens die verzameld worden te vergroten en is ook bedoeld om het veldonderzoek naar exotische vissen te stimuleren.

De herkenningkaart wordt in oktober meegestuurd met de RAVON-nieuwsbrief Schubben & Slijm. Daarnaast zal deze tijdens lezingendagen beschikbaar zijn in onze stand. De herkenningkaart is ook te downloaden via www.ravon.nl/Herkenning.

Vorkant herkenningkaart.

Herkenningkaart exotische grondels in zoetwater

Sinds de 20^e eeuw hebben een groot aantal exotische grondelsoorten zich in Nederland gevestigd. Deze herkenningkaart biedt hulp bij het determineren van deze soorten die in zoet water voorkomen. In brak en zout water kunnen nog een groot aantal andere inheemse en exotische grondels voor. Van de inheemse zoetwatervissen lijken met name de beek- en rivierdonderpad wel wat op exotische grondels. Daarnaast vertonen grote en kleine modderkruipers, berrupje en riviergrondel enige gelijkenis. Raadpleeg hiervoor www.ravon.nl.

Onderscheidende kenmerken grondels	Waarnemen en registratie
<p>Exotische grondels zijn te onderscheiden van andere bodemvissen zoals riviergrondels en modderkruipers doordat ze twee gescheiden rugvinnen hebben. De grondels zijn te onderscheiden van de sterk gelijkende donderpaden aan de tot zelfnap vergroeide buikvinnen, waar donderpaden gescheiden buikvinnen hebben.</p> <p>Let als je een grondel ziet of vangt op een combinatie van onderstaande kenmerken, check de herkenningkaart en maak foto's:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Rugvinn. stand en grootte buik (A) ▶ Vorm, stand en tekening vinnen (B) ▶ Tekening en kleur huid (C) ▶ Totale lengte 	<p>Zaklampvissen Schepnetvissen</p> <p>Grondels vind je door met rustige bewegingen harde structuren, zoals steenrot, in de oevers af te speuren met een sterke zaklamp. Vaak zijn ze dan ook te vangen met een klein netje. Ook aan de hangel worden grondels gevangen. Met een schepnet kun je ze vangen door de vissen vanuit de structuur het net in te jagen met je voeten. Soorten als Pontische stroomgrondel en Kaukasische dwerggrondel zijn vaak ook op zandbodems te vangen.</p> <p>Waarnemen en registratie Geef je waarnemingen door via www.ravon.nl, tel.nr. 0174 601 21 of info@ravon.nl. Dit gegevens zijn een groot belang met betrekking tot verspreiding en frekw. van verschillende vissoorten.</p>
<p>Kessler's grondel (Ponticola kessleri)</p> <p>Max 20 cm</p> <p>Borstvinnen gemiddeld in regelmatig patroon</p> <p>Grote afgeplatte kop</p> <p>Kessler's grondel</p>	<p>Kenmerken</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Grote afgeplatte kop met brede bek ▶ Kop gemiddeld met licht vlakken ▶ Borstvinnen met gemiddelde tekening in een regelmatig patroon ▶ Flanken onregelmatig donker gevlekt
<p>Marmelgrondel (Proterorhinus semilunaris)</p> <p>Max 10 cm</p> <p>Borstvinnen gemiddeld</p> <p>Neusopeningen zijn onder water zichtbaar als korte buisjes</p>	<p>Kenmerken</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kop stomp met relatief kleine bek ▶ Neusopeningen met korte buisjes ▶ Borstvinnen met gemiddelde tekening ▶ Kleur variabel van grijsgroen, bruin tot bruinzwart met gemiddelde tekening ▶ Marinerige kleur zwart in paaltijd met rood staart- en rugvinnen oerje tot wit

Sichting RAVON
Postbus 1413
6501 BE Nieuwegein
www.ravon.nl

Shimofurigrondel. (Foto: Jelger Herder)

Achterkant herkenningkaart.

Zwartbekgrondel (*Neogobius melanostomus*)Max
20 cm

Kenmerken

- ▶ Vooraanzicht kop hoog en relatief smal
- ▶ Gedrongen lichaam
- ▶ Borstvinnen licht met weinig contrast
- ▶ Donkere rechthoekige vlekken op flank
- ▶ Zwarte vlek in eerste rugvin, slecht zichtbaar als vin plat ligt
- ▶ Mannetje kleurt zwart in paaitijd met witgele vlekken op flanken en soms met lichtgele randen langs rug- en anaalvin

Naakthalsgrondel (*Babka gymnotrachelus*)Max
16 cm

Kenmerken

- ▶ Geen schubben bovenop kop en kieuwdeksels
- ▶ Borstvinnen licht met weinig contrast
- ▶ Zwarte rechthoekige vlekken en onregelmatige diagonale strepen op flanken
- ▶ Geen zwarte vlek achter in eerste rugvin
- ▶ Vinstralen in tweede rugvin ongeveer even lang

Pontische stroomgrondel (*Neogobius fluviatilis*)Max
18 cm

Kenmerken

- ▶ Kop spits met kleine bovenstandige bek
- ▶ Borstvinnen licht met weinig contrast
- ▶ Slank en langgerekt lichaam
- ▶ Tweede rugvin loopt schuin af naar achter
- ▶ Bruingrijs van kleur met rij donkere vlekken op flank
- ▶ Mannetjes zijn grover gebouwd en vaak donker gekleurd in paaitijd (linker foto)

Kaukasische dwerggrondel (*Knipowitschia caucasica*)Max
4 cm

Kenmerken

- ▶ Stompe kop met zeer korte neus en kleine bovenstandige bek
- ▶ Geen schubben bovenop de kop en rug tot aan eerste rugvin
- ▶ Bruingrijs van kleur met donkere vlekken op ongelijke hoogte op flank
- ▶ Vrouwjes met heldergele buik in paaitijd

Shimofurigrondel (*Tridentiger bifasciatus*)Max
12 cm

Kenmerken

- ▶ Kop breed, afgeplat met 'lange' nek en ogen ver uit elkaar.
- ▶ Onderkant kop gemarmerd (let op: in brak en zout water gelijkende kameleongrondel heeft ongekleurde onderkant kop)
- ▶ Tweede rugvin en anaalvin met geel tot oranje gekleurde rand
- ▶ Donkere band over flank met daarlangs lichte vlekjes patroon
- ▶ Kleur zeer variabel, ook met totaal ander patroon: licht met zwarte lengtestrepen

Samenstelling, foto's en vormgeving: Jelger Herder
Deze herkenningkaart is mede mogelijk gemaakt door Bureau
Risicobeoordeling & onderzoek (BuRO) van de NVWA.

Stichting RAVON
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
www.ravon.nl

Verder lezen

Soortteksten van de exotische grondels zijn te vinden op <https://www.ravon.nl/vissen>

Update casarca's in Nederland

André van Kleunen, Sovon Vogelonderzoek Nederland

De casarca (*Tadorna ferruginea*) is een eendensoort die verwant is aan de bergeend (*Tadorna tadorna*). De soort broedt van oorsprong in het zuiden van Azië, noordwesten van Afrika en zuidoosten van Europa. Voorts is er een verwilderde populatie ontstaan in delen van Centraal- en West-Europa, waaronder Nederland.

Verspreiding en aantallen pleisteraars

Al decennialang worden in waterrijke gebieden in Nederland pleisterende casarca's gezien. In de jaren negentig begonnen de aantallen in de zomermaanden sterk toe te nemen. De aantallen nemen nog altijd sterk toe, met in 2022/23 de hoogste gemiddelde aantallen. Het werd duidelijk dat broedvogels van elders naar Nederland trokken om daar de (vleugel)ruï door te brengen op rustige zoetwatermeren. Hoewel vogels verspreid over waterrijke gebieden in het land opdoken, waren de vier voornaamste ruïplekken: Eemmeer, Lauwersmeer, de Kreupel en de Ventjagersplaten in het Haringvliet. Tot voor kort ruïde het leeuwendeel op het Eemmeer, recent is het IJsselmeer en dan met name De Kreupel belangrijker geworden. Daar werden in 2022 maximaal bijna 1500 vogels geteld. Daarna volgde het Markermeer (251) en het Haringvliet (215). Ook het Volkerakmeer is in opkomst, met een maximum van 148 vogels.

Herkomst pleisteraars

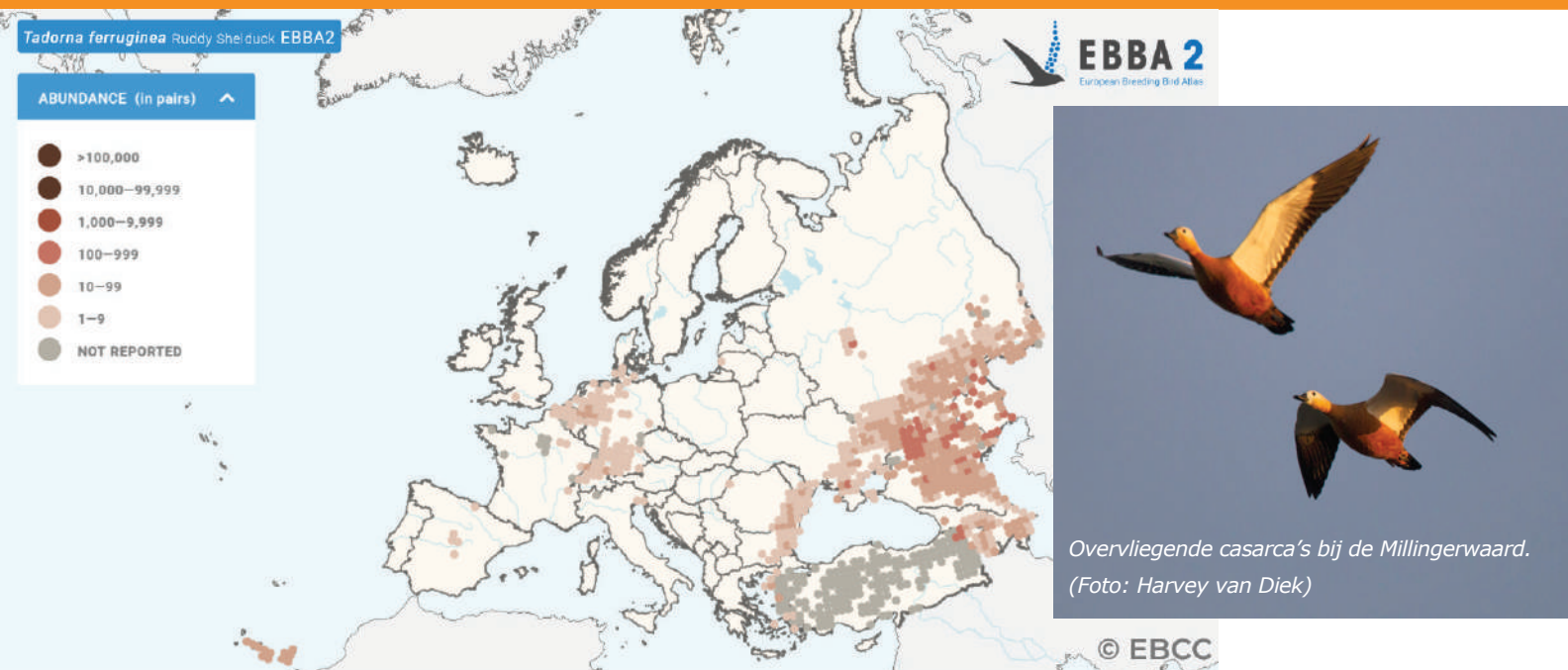
De herkomst van de in Nederland pleisterende casarca's was decennialang onderwerp van discussie onder vogelaars. Het ontstaan van de ruïconcentratie op het Eemmeer was reden voor het oprichten van de Werkgroep Casarca Nederland, die daar startte met een kleurring- en zenderonderzoek. Na de ruitijd bleken de vogels wat uit te zwermen over waterrijke gebieden in Nederland. In de winter- en broedperiode bleken de meeste vogels echter te worden gemeld uit Duitsland en dan met name het stroomgebied van de Rijn in Noordrijn-Westfalen en daarnaast veel zuidelijker, in het gebied van Neurenberg tot de grensstreek met Zwitserland. Deze regio's blijken ook broedpopulaties te herbergen. Het is aannemelijk dat de aantallen

hier sterk zijn toegenomen. Ook op de Bodensee – ruï- en overwinteringsgebied voor de soort – is een sterke toename van de aantallen vastgesteld.

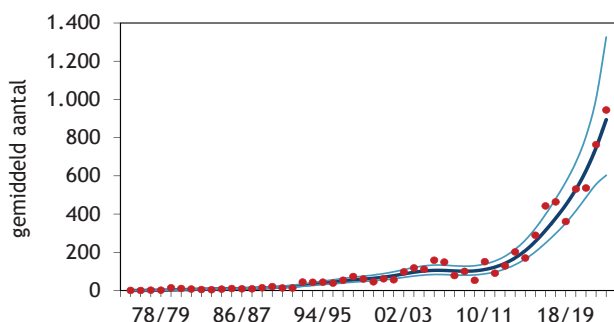
Geen van de terugmeldingen van het ring- en zenderonderzoek kwam uit het natuurlijke broedareaal in Zuidoost-Europa. De Nederlandse populatie pleisteraars betreft dus (vooral) Duitse broedvogels, waarvan wordt verondersteld dat dit nazaten zijn van vogels afkomstig uit watervogelcollecties.

*Groep pleisterende casarca's in de Oostvaardersplassen.
(Foto: Harvey van Diek)*

Figuur 1. Europese broedverspreiding van de casarca uit de Tweede Europese Broedvogelatlas. De oorspronkelijke broedgebieden liggen in het zuidoosten. Zichtbaar zijn de twee kernen van broedpopulaties van verwilderde vogels in het zuiden van Duitsland en in het noordwesten (Bron: EBCC: <https://ebba2.info/maps/>).

Figuur 2. Aantalsontwikkeling (gemiddelde aantallen per watervogeltelseizoen, dat loopt van juli tot en met juni) van de casarca als pleisteraar in Nederland op basis van tellingen voor het NEM Watervogelmeetnet (Sovon, CBS, Rijkswaterstaat en provincies).

Verspreiding en aantallen broedvogels

Sinds eind jaren zestig vinden er regelmatig broedgevallen van casarca's plaats in Nederland. Het gaat om kleine aantallen; in 2023 werden verspreid over het land tien territoria gevonden. Het ging in de meeste gevallen om solitaire broedparen. Alleen van de Maasduinen in Noord-Limburg werden twee territoria gemeld. Deze regio is meerjarig bezet door deze soort. Ondanks de vermoedelijk enkele duizenden broedparen in Duitsland, waaronder in het tegen Nederland gelegen Noordrijn-Westfalen, tekent zich in Nederland nog geen duidelijke toename van de broedaantallen af.

Zelf meedoen aan een watervogeltelling?

<https://www.sovon.nl/tellen/telprojecten/watervogeltelling>

Broedgevallen doorgeven?

Waarnemingen die betrekking hebben op broedterritoria kunt u doorgeven aan Sovon via:

<https://www.sovon.nl/tellen/telprojecten/meldingen-zeldzame-broedvogels>

Overige waarnemingen kunt u doorgeven op [Telmee.nl](https://www.telme.nl) of [Waarneming.nl](https://www.waarneming.nl).

Verder lezen

Artikel Werkgroep Casarca Nederland over ruiende casarca's in Nederland: aantalsontwikkeling, herkomst en ecologie:

<https://pub.sovon.nl/pub/publicatie/18729>

Herkenning exotische eekhoorns

Vincent Elders, Zoogdierverseniging

Met het ingaan van de nieuwe huis- en hobbydierenlijst afgelopen juli 2024 is het verboden geworden om een groot aantal soorten exotische zoogdieren als huisdier te houden. Dieren waarvan kan worden aangetoond dat ze voor 1 juli in bezit waren, mogen tot overlijden worden gehouden, mits wordt voorkomen dat er voortplanting plaatsvindt. Op deze lijst staan geen eekhoornsoorten dus alle circa 35 soorten exotische eekhoorns die in Nederland worden gehouden, zijn niet meer toegestaan. Ondanks de bestaande overgangsregeling zien we een toename in het aantal meldingen van exotische eekhoorns 'in het wild'. Daarom willen we hier extra aandacht besteden aan de herkenning van de meest algemene en potentieel impactvolle exotische eekhoorns in Nederland. Mocht je een van deze eekhoornsoorten waarnemen, meld het dan op het meldpunt exotische eekhoorns van de zoogdierverseniging!

Drie soorten gestreepte eekhoorns

De volgende drie soorten zijn duidelijk te onderscheiden van de inheemse rode eekhoorn door de bruingrijze tot zandkleurige vacht met afgewisseld zwarte en lichtere strepen op de rug. De beschreven kenmerken zijn bedoeld voor het uit elkaar houden van deze drie soorten. De Siberische grondeekhoorn besteedt, ondanks wat de naam doet denken, ook tijd in bomen. Dus de vindplek – op de grond of in een boom – is geen onderscheidend kenmerk tussen de volgende soorten.

Siberische grondeekhoorn. (Foto: Erik Korsten)

Siberische grondeekhoorn (*Eutamias sibiricus*)

De Siberische grondeekhoorn onderscheidt zich van de andere gestreepte eekhoorns door het ontbreken van witte oorpluimpjes, in combinatie met een lichte streep boven het oog, die doorloopt tot op de neus.

Chinese gestreepte boomeekhoorn (*Tamiops swinhoei* (sp.))

De Chinese gestreepte boomeekhoorn heeft (soms subtiele) witte oorpluimpjes. Bij deze eekhoorn loopt de lichte streep onder het oog door op de neus. Er is een onderbreking tussen de lichte streep op de flank en de wangstreep.

Chinese gestreepte boomeekhoorn.
(Foto: Jörg Hempel, CC BY-SA 3.0 DE, via Wikimedia Commons)

Thaise dwergstreepeekhoorn (*Tamiops mccllellandii*)

Net als de Chinese gestreepte boomeekhoorn heeft deze soort ook witte oorpluimpjes en ook loopt de lichte streep onder het oog door naar de neus. Het onderscheidend kenmerk met de vorige soort is de doorlopende lichte flank-wangstreep.

Thaise dwergstreepeekhoorn. (Foto: J.J. Harrison (www.jjharrison.com.au/), CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons)

Vier soorten ongestreepte eekhoorns

Amerikaanse rode eekhoorn

(*Tamiasciurus hudsonicus*)

Deze soort is kleiner dan onze inheemse soort, maar kan er qua uiterlijk makkelijk mee worden verward. Onderscheidende kenmerken zijn: een duidelijke lichte oogring en een donkere streep op de scheidingslijn tussen rug en flank. Oorpluimen ontbreken bij deze soort, terwijl die bij de inheemse rode eekhoorn in de herfst en winter wel aanwezig zijn. De Amerikaanse rode eekhoorn is ook te herkennen aan het kenmerkende geluid dat ze maken als territoriale roep, een luit ratelend chrrrrr, waardoor de soort ook wel blaffende eekhoorn wordt genoemd.

Amerikaanse rode eekhoorn. (Foto: Hennie Blomsma)

Japanse eekhoorn (*Sciurus lis*)

De Japanse eekhoorn is nauw verwant aan de Europese rode eekhoorn en is in sommige kleurvarianten vrijwel niet te onderscheiden. Er zijn echter, door het fokken van gedomesticeerde dieren, veel bonte kleurvarianties ontstaan. De rugvacht varieert tussen zomer en winter van roodbruin tot grijs, maar er bestaan ook vrijwel geheel zwarte varianten. Het meest opvallend zijn de bonte varianten met delen wit in de vacht, variërend van de staartpunt, de poten of vrijwel de gehele rug.

Japanse eekhoorn. (Foto: Ma2bara, Public domain, via Wikimedia Commons)

Grijze eekhoorn. (Foto: Edwin Giesbers)

Grijze eekhoorn (*Sciurus carolinensis*)

De grijze eekhoorn is fors groter dan de inheemse rode eekhoorn en heeft nauwelijks tot geen oorpluimen. De rugvacht is gemêleerd grijs met (rood)bruine vlekken. De haren op de staart zijn meerkleurig, waardoor de staart een witte buitenrand heeft. In de winter is de vacht grijzer en zijn de oren aan de achterkant licht gekleurd.

Pallas' eekhoorn. (Foto: Ard van Roij)

Pallas' eekhoorn (*Callosciurus erythraeus*)

Deze Aziatische soort is makkelijk te onderscheiden van andere soorten door de olijfgroene vacht met een oranje- of geelwitte buik. De lange staart loopt van de olijfgroene kleur van de rugvacht, geleidelijk over naar een grijs-witte punt.

Wil jij ook een exotische eekhoorn melden?
Bezoek dan ons [meldpunt exotische eekhoorns](#).

Nieuwe grondelsoort in Nederland: de kameleongrondel

Annika van Dam, Sportvisserij Nederland

Sinds begin dit jaar is Nederland weer een exotische grondelsoort 'rijker'. Begin mei 2024 kwam bij Sportvisserij Nederland de melding binnen van de vangst van een kameleongrondel (*Tridentiger trigonocephalus*), nadat in 2023 al eDNA van de soort was aangetroffen door Wageningen University & Research. Sportvisser Cock van der Hulst ving deze midden in de Europoort, een drukbevaren gebied. Vermoedelijk is de kameleongrondel meegekomen met ballastwater van schepen.

Herkenning

De naam verklaart al dat deze grondelsoort het vermogen heeft om zich qua kleur aan te passen. De kameleongrondel kent een lichte vorm, waarbij twee zwarte strepen over de lengte van het lichaam te zien zijn. De donkere vorm kenmerkt zich door meer verticale banden, waardoor de grondel een gevlekt uiterlijk heeft. De horizontale strepen zijn in dat geval minder zichtbaar en hebben een grijsbruine kleur.

De soort lijkt sterk op de Shimofurigrondel die uit hetzelfde geslacht komt en in 2022 in Nederland is ontdekt. Onderscheid is te maken op basis van de rand van de anaalvin en tweede rugvin. Deze is wit bij de kameleongrondel en geel tot oranje bij de Shimofurigrondel. Daarnaast is de onderkant van de kop bij de Shimofurigrondel gemarmerd en bij de kameleongrondel ongevekt. Volwassen kameleongrondels kunnen tot elf centimeter lang worden.

Voortplanting en leefomgeving

Kameleongrondels zijn binnen één jaar geslachtsrijp en worden ongeveer drie jaar oud. De eieren worden afgezet in een nest, dat het mannetje bewaakt. De grondel komt voor in brak en zout water. Hij leeft in ondiep water op of nabij de bodem, onder rotsen en in spleten. Van oorsprong komt de soort voor langs de kusten van Azië, in onder andere Japan, Korea, China en Sibirië. Het voedsel bestaat uit kleine schaaldiertjes en wormen.

Meld ze!

Na de eerste waarneming in de Europoort, zijn meer waarnemingen gedaan in het havengebied van Rotterdam. Daarnaast zijn ze ook aangetroffen door duikers in het Grevelingenmeer. Het is interessant om te volgen hoe deze nieuwe grondelsoort zich verder in Nederland zal verspreiden. Vang je een kameleongrondel? Geef dan je waarneming door op [Mijnvismaat.nl](https://mijnvismaat.nl), [Waarneming.nl](https://waarneming.nl) of [Telmee.nl](https://telmee.nl). Zo kan de verdere verspreiding in kaart worden gebracht.

Kameleongrondel. (Foto: Jelger Herder, RAVON)

Vier exoten toegevoegd op www.RAVON.nl

Rolf van Leeningen, Tariq Stark & Richard Struijk, RAVON

In het kader van het signaleringsproject Exoten zijn beschrijvingen van vier exoten die recent in ons land zijn ontdekt, of waarover recent veel nieuwe informatie is verzameld, ontsloten op de website van RAVON. Het betreft marmersalamander (*Triturus marmoratus*), bandsalamanders (*Ommatotriton sp.*), ruïnehagedis (*Podarcis siculus*) en 'stierslang' (*Pituophis sp.*).

Vier exoten in een notendop

Beide salamandersoorten zijn (betrekkelijk) recent in Zuidwest-Drenthe aangetroffen; een regio waar helaas veel illegale uitzettingen van exotische en inheemse soorten hebben plaatsgevonden. Ziekteoverdracht, concurrentie en predatie zijn potentiële bedreigingen die deze soorten met zich meebrengen. De [marmersalamander](#) hybridiseert in deze regio bovendien met de inheemse kamsalamander; een Habitatrichtlijnsoort. De [ruïnehagedis](#) is inmiddels op tientallen plekken in Nederland aangetroffen. Meestal betreft het slechts één of enkele dieren en voortplanting 'in het wild' is nog niet aangetoond. Als de soort zich weet te vestigen, is het een concurrentiekrachtige hagedis. Uit diverse landen is het verdringen van inheemse soorten door deze soort bekend. Een mix aan slangen uit het geslacht [Pituophis](#) blijkt te zijn geïntroduceerd in de Zuid-Hollandse duinen. Vanaf 2013 zijn al tientallen dieren waargenomen, maar voortplanting lijkt niet op te treden. Mogelijk betekent de aanwezigheid een extra drukfactor voor zeldzamere inheemse kleine zoogdieren, grondbroedende vogels en zandhagedissen.

Boven: De [marmersalamander](#) (links) en [bandsalamander](#) (rechts). (Foto's: Jelger Herder en Wouter Beukema)
Onder: Een [Pituophis-hybride](#) (links) en een [ruïnehagedis](#) (rechts). (Foto's: Richard Struijk en Maarten Gilbert)

Blijf ze melden!

Door het ontsluiten van informatie op www.RAVON.nl hopen we waarnemers, beheerders en beleidsmakers nog beter te informeren. Uiteraard vragen we om waarnemingen van deze soorten altijd door te geven via de bekende waarnemingenportals.

Exoten

Met exoten worden uitheemse soorten aangeduid die Nederland niet op eigen kracht kunnen bereiken, maar door menselijk handelen (transport, infrastructuur) hier in de natuur terecht zijn gekomen of dat in de nabije toekomst dreigen te doen. Soorten die Nederland op eigen kracht bereiken vanuit hun natuurlijke verspreidingsgebied, bijvoorbeeld door klimaatverandering, zijn geen exoten. Exoten leiden in de meeste gevallen niet tot grote problemen; slechts een beperkt aantal vertoont invasief gedrag door een explosieve ontwikkeling na vestiging. Invasieve exoten kunnen een bedreiging vormen voor de inheemse biodiversiteit, volksgezondheid of veiligheid.

Melden

Het is van groot belang waarnemingen van exoten te melden, zodat er in onderzoek, beleid en beheer rekening mee gehouden kan worden. Gebruik hiervoor de invoerportals Waarneming.nl, Telmee.nl, Verspreidingsatlas.nl en Mijnvismaat.nl.

Ook de bijbehorende apps zijn erg handig omdat je in het veld meteen kunt melden:

- voor Android-toestellen ObsMapp, MijnVISmaat, NDFF Invoer, VERA en snApp de Exoot;
- voor iPhone-toestellen iObs, NDFF Invoer, MijnVISmaat en snApp de Exoot.

Deze portals en apps werken nauw samen en zorgen ervoor dat uw waarnemingen terecht komen in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF).

Colofon

Eindredactie Jeroen van Delft, RAVON

Lay-out & Vormgeving Kris Joosten, RAVON

Foto's achterzijde v.l.n.r.

Marion Haarsma, Noel Aarts, Inge van Westen, Marjon Kunst, Ruud Beringen, Harvey van Diek en Kars Veling

Nieuwsbrief digitaal ontvangen?

Meld u aan via www.ravon.nl/nieuwsbriefexoten

Partners

